

Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma

Ahmet ÖZKİRAZ, Gül İŞÇİ BAŞ
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışmada Türk toplumunda tarihi süreç içerisinde boşanma ve aile kurumuna verilen önem, ailenin toplumsal yapıdaki fonksiyonları dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmanın seyri eski Türklerde, Osmanlıda, Cumhuriyet döneminde aile ve boşanma şeklinde ele alınmıştır. Toplumların değişimine paralel olarak temel kurum olan ailede de değişim yaşanmıştır. Aile kurumu fonksiyonlarını başka kurumlara devrederek toplumda daha zayıf daha kırılgan bir kurum haline dönüşmüştür. Bu sonuç boşanmaları daha kolay olabilir duruma getirmiştir. Tarihin öznesi olan insanın bu durum karşısında alabileceği tedbirlerin var olduğu birkaç öneri ile çalışma sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, boşanma, Türk toplumunda aile ve boşanma.

Family Structure and Divorce as from Ottomans to Today's Turkish Society

Abstract

The present study examines the importance attached to divorce in Turkish society by considering the functions of family in the social structure. The scope of the study comprises the divorce and family concepts in Old Turkic communities, Ottomans and republic period. Family, the basic social body, has undergone changes in parallel with social upheavals. Family has handed over its functions to other social bodies and thus become more fragile. This result has increased divorce rates. In conclusion, the study offers some precautions that human the subject of the history may take against this negative situation.

Key Words: Family, Divorce, Family and Divorce in Turkish Society

1. Giriş

Sosyal yaşantının yapısı canlı bir organizma gibi değişmeye ve gelişmeye açık bir nitelik taşır. İnsanoğlu yaratıldığından beri varlığını sürdüren değişimi, içinde bulunduğu çağın getirdikleriyle birlikte son derece hız kazanmıştır. Türk toplum yapısında meydana gelen değişim de, aile kurumunda meydana gelen çözümleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışma ile evlilik birliğini sona erdirerek ailelerin parçalanmasına neden olan “boşanma” olgusunun Osmanlıdan günümüze Türk toplumundaki tarihi seyri inceleme konusu yapılmaktadır. Tabi ki bu çalışma bir tarih araştırması değildir. Her çalışmanın az çok bir sınırı olacağı düşüncesinden hareket ederek bugünün üzerinde önemli etkileri olan geçmişe ister istemez bakmak gerekliliği söz konusudur. Tarih Sosyal bilimlerin adeta laboratuvarı niteliğindedir. Sosyal hayatta ne ani başlangıçlar ne de ani bitişler söz konusudur. Bugünün Türk toplumundaki aile yapısının tarihi bağlantılarının olabileceği düşüncesi ile çalışmanın başlığı Osmanlıdan günümüze Türk toplumunda boşanma olarak sınırlandırılmış olsa da; eski Türklerde aile kurumuna verilen önem ve ailenin kolay kolay dağılmaması için geliştirilen “kalın”, “başlık” gibi uygulamalara değinilecektir.

İslamiyet'in kabulü Türk tarihinde önemli tarihsel ve kültürel bir durumdur. İslamiyet'in kabulü ile aile ve boşanmanın yapısal ne gibi değişiklikler geçirdiği kısaca özetlenecektir.

Osmanlıda aile kurumu, farklı aile yapılarının varlığına değinilerek boşanma konusunda kadına verilen haklar üzerinde durulacak ve Cumhuriyetle birlikte yeni yasal düzenlemeler ve mevcut medeni kanunda boşanmaya yaklaşım üzerinde genel bir değerlendirme ile çalışma sonuçlandırılmaktadır.

2. Toplumsal Bir Yapı Olarak Aile

Aile kurumu toplumsal bir yapı olup zaman ve mekâna göre değişim gösterdiğinden aslında kesin bir tanım yapmak mümkün değildir (Özcan,2004:375). Dolayısıyla evrensel anlamda bir “aile” tanımı yapmak oldukça zordur. Canatan, “aile” hakkında evrensel bir tanım yapabilmenin önünde iki büyük engelin varlığından bahsetmektedir. Bunlardan ilki, bu kurumun dünya çapında sergilediği çeşitliliğidir. Aile hakkında belirli bir topluma bakarak bir tanım yapmak kültür merkezci (etnosentrik) bir tanım olacaktır. Diğer bir engel ise, aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak değişime maruz kalmasıdır. Ailenin yapısı, aile içi pozisyonlar ve ilişkiler, ailenin işlevleri vs. hususlar değiştiği gibi, daha önemlisi aile hakkındaki düşünceler de değişime uğramaktadır (Canatan, 2011: 60- 62).

Kurt'un tanımlamasına göre “aile, aralarında akrabalık bağı bulunan insanların oluşturduğu ve onların çeşitli (psikolojik, sosyal ve ekonomik) ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımların sağlandığı temel bir toplumsal kurumdur.” Akrabalık ilişkileri kan bağı yoluyla

oluşabileceği gibi evlilik yoluyla da tesis edilebilir. Evlenme ile kadın ve erkek yeni bir aileyi kurmakla birlikte kendi akrabalarını da bir diğerinin akrabası haline getirmiş olur (Kurt, 2012:391). Bu durum evliliğin, çiftlerin de akrabalarını içine alan bir kurum olduğunu göstermektedir.

Giddens'a göre aile, akrabalık bağları ile doğrudan bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insanlar topluluğudur (Giddens, 2008: 246-247).

Aile Ansiklopedisine göre "aile" çok genel bir sözcüktür. Bu nedenle "insan" dışında kalan beraberlik ve ortaklıklar da aile sözcüğü ile ifade edilebilmektedir. (Aile Araştırma Kurumu, 1991: 22). Kandiyoti ise aileyi fizyolojik ihtiyaçları gideren ve neslin devamını sağlayan bir yapı olarak görür (Kandiyoti, 1984: 16-17).

"Aile toplumun çekirdeği ve temel birimidir, aynı zamanda en eski ve evrensel bir kurumdur" diyen Ünal evlilik sözleşmesi ile tesis edilen aile kurumuna, tüm toplumların varlıklarının devamı için ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Ona göre aile müessesesinin devamlılığı, sağlıklı bir toplumun tesisi ve devamı için zorunludur. Devletlerin huzur ve güveni, kendisini meydana getiren aile kurumunun sağlıklı ve güçlü bir şekilde teşekkülü ile mümkündür (Ünal, 2013:589). Nitekim ailede yakalanamayan istikrar ve güven ortamının topluma ve devlete yansımaması düşünülemez.

16. Yüzyılın müderris ve devlet adamlarından Kınalızade Ali Efendi, Osmanlı kültür mirasının yansımalarının görüldüğü felsefe ve dinin iç içe geçtiği "Ahlak-ı Alai" isimli eserinde ahlak felsefesi anlayışını fert, aile ve devlet planında işlemiştir. Kınalızade bu eserde, insanların temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve zürriyetin devamının sağlanması açısından ailenin zorunlu bir toplumsal yapı olduğu değerlendirmesini yapmıştır (Ali Efendi, 2010:9). Kınalızade'nin eserinde belirttiği gibi insanın tüm ihtiyaçlarının altından bireysel olarak kalkması düşünülemez. Zira insanların ihtiyaçları çeşitli olup karşılanmaları için toplumsal dayanışma elzemdir. Aile de ihtiyaçların giderilmesi için teşekkül eden en küçük toplumsal yapıdır.

Aile her ne kadar toplumsal yapıdaki en küçük teşekkül olmasına rağmen; siyaset, ekonomi, din ve eğitimle birlikte toplum yapısındaki temel kurumlardan biridir. Toplumda yer alan bireylerin psiko-sosyal yaşantılarına yön veren ilk sosyal çevre ailedir. İnanılan değerler, örf-adetler, gelenekler, ahlaki değerler gibi kültür mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması aile kurumu ile mümkün olabilmektedir. Aile içinde sosyalleşmeyle başlayan çocukların sosyo-kültürel gelişimlerdeki en büyük pay aileye ait olurken, çocuklar aile içindeki gözlemlerine dayalı tavırları topluma yansıtırlar (Kurt, 2012:391). Zira çocuğun kişilik gelişiminde ailenin önemi yadsınmaz. Çocuklar aile içindeki bireyleri kendilerine örnek olarak aldıklarından aile içindeki bireylerin kurduğu sağlıklı ilişkiler arttıkça topluma faydalı bireyler olarak yetişecek çocukların sayısı da o denli artacaktır.

İnsanoğlu diğer canlıların aksine dünyaya geldikten sonra uzunca bir süre gelişimi için bakıma ihtiyaç duyar. Bu durum aile kurumunun varlığını ve devamlılığını kaçınılmaz kılar. Zira ailenin pek çok işlevi vardır. Aile, onu meydana getiren bireylere sağladığı psikolojik destek ile bireylerin aidiyet duygusunu sağlayarak sorunlar karşısında daha güçlü olmalarına yardım eder. Aile, bireyin sosyalleştiği bir çevre olarak yalnızlık duygusunun önüne geçer. Soyun sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi de aile kurumunda meşru bir

şekilde sağlanmış olur. Aile hem üretim hem de tüketim yapan bir kurumdur. Yardımlaşma, dayanışma ve koruyuculuk görevlerini yüklenen aile sosyal, kültürel ve dini değerlerin de sonraki kuşaklara iletilmesini sağlar. Özetle ifade edilirse ailenin temel fonksiyonları biyolojik, psikolojik, eğitimsel, toplumsal, kültürel ve ekonomikdir (Ünal, 2013:590).

Toplumlarda tek bir aile tipinden söz etmek imkânsızken farklı değişkenlerin oluşumuna zemin hazırladığı pek çok farklı aile tipi olduğu görülecektir. Aile biriminin ve dokusunun oluşması toplumların hayat tarzlarına göre şekillenmektedir. Ailenin büyüklüğüne göre yapılan sınıflandırmada genel olarak geleneksel geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere ikili bir ayırım söz konusudur. Geniş aile, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan, akrabalar arasında güçlü bağların olduğu ve aile reisinin baba olduğu aile modelidir. Bu aile yapısında toprağın mülkiyet hakkı tek kişiye aittir. Dar, modern ya da çekirdek aile olarak adlandırılan aile yapısı ise anne-baba ve çocukların bir araya gelmesinden teşekkül etmektedir. Bu aile modeline yaygın olarak çağdaş sanayi toplumlarında rastlanmaktadır. Çekirdek aile tarihsel sürecin hemen her aşamasında görülmekle birlikte içinde bulunulan dönemde sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği bir aile modeli olarak değerlendirilmektedir (Ünal, 2013:590).

Türk toplumunun aile yapısı köy, gecekondu ve kent ailesi olmak üzere üç farklı gruba ayrılabilir. Farklı özelliklerdeki bu çevreler ailenin şekillenmesi açısından farklı sonuçlar doğurmuştur.

Kırsal aile; aslında kırsal alanlarda hâkim olan aile modeli, Türkiye'deki aile yapısının genel nitelikleriyle uyumlu olan çekirdek ailedir. Kırsal kesimde çekirdek aileyi, geleneksel geniş aile takip etmektedir. "Aynı çatı altında birden çok evli çiftin yaşadığı bu aile yapısında, babanın egemenliği ve babanın soy çizgisinde genişleme görülür. Bu nedenle aile ile birlikte yaşayanlar genellikle babanın akrabalarıdır" (Kongar, 2013:586).

Gecekondu ailesinde de egemen yapı çekirdek aile modelidir. Bu aile modelinde kadın ve çocuklar daha özgür olsalar da babanın rolü baskındır. Kırsal aile yapısından farklı olarak akrabalık bağları zayıflamış, daha yalnız bir aile yapısı söz konusudur (Kongar, 2013:590).

Kentsel aile Türkiye'de çekirdek bir yapıya sahiptir. Kentsel ailenin sanayileşmenin ileri boyutlara ulaştığı toplumlardaki çağdaş aileden farklı birtakım niteliklere sahip olduğu söylenebilir. Bu aile yapısında babanın otoritesi bağlayıcı olmakla birlikte tüketime yönelik harcama kararlarında kadın daha etkindir (Kongar, 2013:594).

3. Aile Yapısındaki Değişimin Sebepleri

İnsanlık var olduğundan beri tüm toplumlarda meydana gelen değişim toplumsal bir gerçekliktir. Teknolojide, sanayide meydana gelen gelişmeler ve şehirleşme tüm kurumları etkilediği gibi aile kurumunu da etkilemiştir. Ailenin yapısı, özellikleri ve eşlerin rolleri de farklılaşmıştır. Sanayileşmeyle beraber ailenin fertleri arasındaki ilişkiler değişmiş, yardımlaşma ve dayanışma anlayışı yerini bireysel menfaatlerin üstün tutulduğu bir anlayışa bırakmıştır. Ailenin mensupları arasındaki ilişkiler zayıflarken üretkenlikten uzaklaşmış ve tüketime yönelme olmuştur.

Kent ailesinde ayrılma ve boşanma oranları diğer aile yapılarına göre daha sık görülmektedir. Kadının çalışma hayatına atılmasıyla gelir elde etmesi, çevresel faktörlerin

baskısının azalması bu artışlara neden olan temel faktörlerdir. Geleneksel ailede, aile içinde verilen eğitimin yerini resmi kurumlarda verilen eğitimin alması, eğlence kültürünün değişerek aile bağlarının zayıflamasına neden olması gibi çeşitli nedenlerle ailenin otoriter yapısında meydana gelen değişiklikler aile yapısı içinde kadınların da rol ve fonksiyonlarının değişimiyle neticelenmiştir. Sanayileşme ve kentleşme süreci sonucunda aile kurumu fonksiyonlarını başka kurumlara devrederken kendisi de toplumsal yapı içindeki ağırlığını kaybederek daha zayıf bir kurum haline dönüşmüştür. İşte tüm bu değişimler de boşanma oranındaki artışı beraberinde getirmiştir (Ünal, 2013:591).

4. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Aile Yapısı ve Boşanma

Boşanma evliliği sona erdiren nedenlerden biridir (Kurt, 2012:400). Boşanma, aile kurumunu çözerek ailenin, çocuk dünyaya getirmek, yetiştirmek ve sosyalleşmesini sağlamak görevlerini yerine getiremediği için tüm toplumlarda denetlenmiş ve kısıtlanmak istenmiştir (Kurt, 2012:400). Nitekim bugünün çocukları geleceğin yetişkinleridir. İnsanların toplumsal alanda her anlamda birbirlerine ihtiyaç duydukları ve bir arada yaşama mecburiyetleri göz önüne alındığında toplumdaki her bireyin sağlıklı bir kişiliğe sahip olmasının aslında toplum için fonksiyonel olacağı düşünülebilir. Aile kurumunun kolayca dağılmaması için Türklerde tarih boyunca aile kurumunu güvence altına alan ve boşanmayı kurumsal bir yapıya bağlayan tedbirlerin alındığı görülmektedir.

Eski Türk toplumlarına bakıldığında aileye büyük önem verildiği görülmektedir. Bu toplumlarda dinle (Toyonizm) büyüün (Şamanizm) eşitliği kadınların hukuken, siyaseten ve iktisadi olarak erkekle eşitliğini desteklemiş ve bu da evlilik kurumunu güçlendirmiştir (Türkdoğan, 1992:32).

Aile Türk toplumlarında son derece özel bir yere sahiptir. Türkçede evlenmek ev-bark sahibi olmak olarak da ifade edilmektedir. "Bark", sözcüğünün anlamı Orhun Kitabelerinde "mabet" olarak karşılığını bulmuştur. Evi kutsal bir yer olarak niteleyen bu yaklaşım, Türk milletinin aile kurumuna ve evlenmeye verdiği önemi göstermesi açısından son derece önemlidir. "Aile ocağı, ev ve evlenme kavramları kutsal mabedin telkin ettiği güvenliği saygınlığı, ihtiramı, huzuru ve sükûneti çağrıştırmaktadır" (Kurt, 2012:392).

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında aile, töre içinde kendine has bir hukuk anlayışına sahiptir (Mandaloğlu, 2013:133).

Türklerde evlilik genellikle söz kesme ile başlamaktaydı. Bu töreni sırasıyla nişan, nikâh ve düğün merasimleri takip eder ve böylelikle yeni bir yuvanın temelleri atılmış olurdu (Güler, 1992:72).

Türk toplumlarında kız alma ve evlenmenin hiç de kolay olmadığı görülmektedir. Göktürk Yazıtları'nda "kız" sözcüğünün bir karşılığı da "pahalı" olarak ifade edilmiştir. Bu da bizlere bir kızla evlenmek için bir maddi külfetin yapıldığını göstermektedir. Kızla evlenmek için kızın ailesine verilen "bedel" evlenmenin en önemli şartı olma özelliğini taşımaktadır. Kalın, Türk aile sisteminin temeli ve teminatıdır. Kaşgarlı Mahmut, erkek ailesinin kızın ailesine vermiş olduğu bir aile malı olan kalın'ı "öncül mihr olarak kadına verilen çeyiz" olarak değerlendirmiştir. Kalın, kızın ailesine, onu evlenecek çağa getirmek için yaptıkları harcamaların karşılığı olarak, evlenen kimsenin sosyo-

ekonomik durumuna uygun olarak verilirdi (Mandaloğlu, 2013:142).

Türklerde aile kurumuna verilen önem ve kurumun devamlılığı esas olmakla birlikte aile yaşantısının düzensizliği ve birlikteliği sürdürmenin faydasız olduğu hallerde çözüm olarak boşanmaya başvurulduğu görülmektedir. Bu hak gerek kadına gerekse erkeğe tanınmış bir haktır. Boşanmanın gerçekleşmesi erkek açısından kadının çeyiz bedelinin ödenmesine bağlıyken boşanmayı isteyen kadın için de mihrinden vazgeçme yükümlülüğü vardır. Eski Türk toplumlarında erkeğin bir gerekçe göstermeksizin karısını boşaması veya evden kovması hallerinde kız evine vermiş olduğu "kalın"ın kız evinde kalacak olması erkeğin haksız yere karısını boşamasına engel teşkil ederdi. Kalın, kadını olduğu gibi erkeği de güvence altına alan bir yapıya sahiptir. Şöyle ki; kadının evlilik birliğinde kusurlu olması halinde ailesi, evlenirken kadın için verilen "kalın"ı iade etmekle yükümlüdür. Kalın, kadının ve erkeğin keyfi bir şekilde evlilik birliğini sonlandırmaları halinde karşılaştıkları maddi bir yaptırım özelliği taşımaktadır. Kadının evlilik birliğini sona erdirmek için kocasının kötü muamelesi, başka kadınlarla ilişki yaşamaması veya iktidarsız olması gibi haklı bir sebebinin bulunması halinde ise boşanma hakkının olduğuna şüphe yoktur. Hatta bu gibi haklı nedenlerin varlığı halinde kadın, kalın'ı geri vermediği gibi getirmiş olduğu çeyizi de götürme hakkına sahiptir (Mandaloğlu, 2013:146).

Kısaca ifade edilirse, evlilik birliği tesis edilmeden önce erkek tarafının kız tarafına vermiş olduğu kalın, aileyi sağlam temeller üzerine inşa ederek keyfi nedenlerle sarsılmasının önüne geçmeyi amaçlayan bir denetim mekanizmasıdır (Mandaloğlu, 2013:147). Aile kurumuna verilen önem ve ailenin kolay kolay çözülmemesi için gerekli tedbirlerin alındığı ve uygulandığı Osmanlı döneminde de gözlemlenmiştir.

4.1. Osmanlı'da Aile Yapısı ve Boşanma

İslam dini Türk aile yapısının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. İslamiyet, Türklerin geçmişten getirdiği değer ve alışkanlıklarını büyük ölçüde korumuş ve bunlarla uyumlu bir nitelik sergilemiştir. İslamiyet'in öngördüğü aile yapısında aile reisi, tıpkı Türk toplumunda olduğu gibi erkektir ve aileyi oluşturan bireylerin birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri açıkça belirtilmiştir. Ancak belirtilmesi gerekir ki aile yapısının şekillenmesini açıklamada din faktörü tek başına yeterli değildir. Türk aile yapısının oluşumunda; töre-gelenekler, coğrafi şartlar, yerleşim yeri, toprak sistemi, yönetim biçimi faktörleri de önemli bir etkiye sahiptir (Doğan, 2009: 33).

Türklerin göçebe step yaşantısından imparatorluğa kadar uzanan tarihinde, İslamiyet'le tanışmalarının ardından Türk-İslam yapısının yerleşik hale geldiği ilk Türk devleti Selçuklu Devleti olmuştur. Selçuklu Devletinin bu niteliğine rağmen, İslamiyet'in etkisinin en hissedildiği dönem Osmanlı Devleti dönemidir. Bu özelliğinden dolayı, Selçuklu mirasını da devralan Osmanlı Devleti olmuştur(Canatan, 2011: 104).

Osmanlı aile yapısı üzerine yapılan çalışmaların sistematigi, Osmanlı Dönemi'nin Klasik Dönem ve Tanzimat Sonrası Dönem olarak ayrılması üzerine kurulmuştur. Yapılan çalışmalarda dikkat edilen bir diğer noktada; aile yapılarının toplumsal sınıflara göre incelenmesidir. Bu bakımdan hanedan ailesi ile tebaadaki aile yapısı arasında bir farklılık olacağı açıktır.

Osmanlı aile yapısı incelemesinde toplumsal sınıflandırmaya geçmeden önce, literatür de Osmanlı aile biçimi üzerine yapılan tartışmalardan bahsetmek yararlı olacaktır. Osmanlı dönemi aile yapısının geniş aile mi yoksa çekirdek aile mi olduğu noktasında farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Tabakoğlu'na göre, Osmanlı aile biçiminin çok çocuklu olması bir istisnai durumdur ve en yaygın olanı bir, iki üç çocuklu aile şeklindedir. Bu nedenle Osmanlı klasik dönem aile nüfusu beş kişiye dahi ulaşmamaktadır (1992: 82). Birden fazla eşle evliliğin olmaması da bu çerçevede değerlendirilebilir (Ortaylı, 2006: 58). Yukarıdaki sonucu destekleyen ve tereke defterlerine dayandırılan bir başka çalışmaya göre de Osmanlı ailesi; anne, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aile görünümündedir. Anne- baba, kardeşler ve diğer akrabaların farklı mekânlara sahip oldukları ve bundan dolayı bir arada bulunmadıkları dikkate alındığında Osmanlı aile şeklinin geniş aile şekli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Demirel ve diğerleri, 1992: 105).

Her ne kadar demografik veriler, Osmanlı reaya aile yapısını çekirdek aile olarak yansıtır olsa da söz konusu ailelerin ataerkil ve üç kuşağın bir arada yaşadığı bir yapıda olması, bu yapının ne derece çekirdek aile olarak adlandırılabilceği sorusunu da beraberinde getirmektedir (Canatan, 2011: 109). Ortaylı'ya göre (2006:3-4) günlük yaşam ve üretim faaliyetlerinde ailenin “büyük aile” yaşam ve üretim kalıplarına uymaya meyillidir. Geleneksel şehir ve köylerde çekirdek aile şekli hayatın sürdürülebilmesi için uygun bir aile şekli değildir. Ailenin üretimde iş bölümünü ve güvenliğini sağlayabilmesi için üç kuşağın bir arada bulunacağı biçimde şekillenmesi gerekmektedir.

Osmanlı Devleti döneminin coğrafi sınırlarının genişliği, çok çeşitli kültürleri içinde barındırması dikkate alındığında tek tip bir aile yapısından bahsedilemeyecektir. Bunun yanı sıra reyanın tüccarlar, sanat erbabı ve köylüler olmak üzere çeşitli ekonomik ve toplumsal sınıfsal yapılardan oluşması nedeniyle hem şehir yaşamında farklı aile biçimleri meydana gelmiş hem de aile yapısında köy ve şehir arasında farklılaşma ortaya çıkmıştır (Canatan, 2011: 108).

Osmanlı aile yapısında özgün örneklerden birisi de hanedan aile yapısıdır. Özellikle harem kurumu, bu aile yapısı şeklinde temel belirleyici durumundadır. Toplumsal sınıflanmanın oluşturduğu bir başka aile şekli ise ulema aile şeklindedir. Belirli bir eğitimden geçerek yönetim kademelerinde görev almayı başaran bu seçkin zümrenin sosyal yaşamı ve aile yapısı reayadan farklı şekillenmiştir. Yine hukuki olarak olmasa da fiili (de facto) olarak gayrimüslim soylular da ayrı bir sosyal tabaka olarak incelenebilir (Ortaylı, 2006: 30-51).

Osmanlı toplumsal yapısındaki çeşitlenme etkisini farklı günlük yaşamda aile şekillenmesi üzerinde de göstermiştir. Ortaylı (2006:7-28) bu alanlardan özellikle millet sistemi ve mahalle üzerinde özellikle durmuştur. Öncelikli vurgulanan nokta ise Müslim ve gayrimüslimler arasında yaşam ve aile yapıları arasında önemli farklar olduğu yönündeki yaygın kanaatin yanlış olduğudur. Çünkü kültürel etkileşim ve hayatın temel kurumlarındaki ortaklık oldukça yüksektir. Dini bir aidiyeti anlatan millet sistemi, Osmanlı'da farklı toplumsal pratiklerin dolayısıyla farklı aile yapılarının bir arada var olmasına imkân sağlamıştır. Bu toplumsal yapının kültürel ve mekânsal birimi olarak da “mahalle” ön plana çıkar. Geleneksel Osmanlı'da mahalle geleneksel bir kentin bir kesimidir ve henüz statü-sınıf farklılıklarının biçimlendirmede fiziki bir mekândır. 18. ve hatta 19. yüzyıl başlarında, büyük şehrin mahallelerinde bile toplumsal

sınıflandırmaya göre şekillenmiş, belirgin bir mekân farklılaşması yoktur. Mahalleler bir idari birim olmanın ötesinde dayanışma ve denetimin sağlandığı sosyal birimlerdir. Bu bakımdan mahalle, aile ile organik bir ilişki içinde bulunan dini, mahalli ve kültürel bir birim olmuştur.

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği hukuki düzenlemeler, Osmanlı aile yapısının klasik devir aile yapısından farklılaşmasına sebep olmuş ve temelde idari bir dönüşümü hedefleyen yeni düzenin hukukun yanı sıra kadın, aile ve eğitim konularında da düzenlemeler getirmesi bu dönüşüme zemin oluşturmuştur. Aile yapısının modernleşmesinde bir başlangıca da işaret eden bu dönemde aile, ekonomik anlamda üretici, tutumlu ve kendine yeter bir yapıda bulunan aile yapısının tüketim birimine dönüşmesine yol açmıştır (Canatan, 2011: 110-113).

İslam ümmetinin çoğalması ve güçlenmesi bakımından evlenip yuva kurmak ayrı bir fazilet olarak değerlendirilmiş olup ahiretteki neticeleri açısından Müslümanlar müjdelemiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben ahirette sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere övüneceğim” (Muhammed, 2007:18-19). Nitekim İslam inancına göre evlenmek Müslümanlar üzerine şartları uygun olanlara bir farz olarak kılınmıştır.

Evlilikle temelleri atılan aile kurumuna İslamiyet öylesine değer vermiştir ki Hz. Peygamber Hadis-i Şerifte “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en güzel davranışlıdır” buyurmuşlardır. Bu nedenle İslam ahlakı açısından Müslümanların aile yaşantısına değer vermesi, eşlerin birbirine saygı, sevgi duyması ve destek olmaları beklenmiştir. Eşlerin evlilik birliğinin devamı için sorumluluklarını yerine getirmeleri son derece mühim bir yükümlülüktür.

İslam, boşanmayı bir hak olarak gerek kadınlara gerek de erkeklere tanımış olmakla birlikte Hz. Muhammed (S.A.V.) eşlerin evlilik birliğini sonlandırmalarını “Allah nezdinde helallerin en istenmeyeni” olarak ifade etmiştir (Kurt, 2012:400).

Hz. Muhammed'in yaptığı bu değerlendirme aslında iki önemli hususu ortaya koymaktadır: Birincisi aile kurumunun kutsiyeti, bir diğeri ise insana verilen önem. Aile kurumu basit hadiselerle nihayet bulamayacak kadar önemli telakki edilirken evlilik birliğinin çekilmez hale gelmesi karşısında da din insana son çare olarak kişilere bu hakkı tanımış bulunmaktadır. Önemli olan bu hakkın gerçekten evliliği kurtarmak için azami gayretin gösterilmesinden sonra ve keyfiyetten uzak olarak kullanılabilmesidir.

Burada değinmek istenilen bir diğer husus da İslam dininin boşanma gerçekleşmeden önce almış olduğu birtakım önleyici tedbirlerin varlığıdır. Kur'an-ı Kerim'de anlaşmazlık yaşayan çiftlerin her ikisinin de ailesinden seçilen hakemlerin bu kimseler arasındaki geçimsizliği gidermesi bir yol olarak tavsiye edilmiştir. Nitekim ilk kez 1917 tarihinde Osmanlı Hukuk-i Aile Karaminesi ile hakemlik müessesesine “aile meclisi” adıyla işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır (Ünal, 2013:599).

Osmanlı toplumuna bakıldığında boşanma kural olarak erkeğin sahip olduğu bir hak olmakla birlikte zaman zaman kadınların da bu hakkı kullandığı görülmektedir. Bu hakkı kullanan kadınlar arasında Sultan kızları ve şiddet mağduru kadınlar görülmektedir. Sultan kızları, boşanma hakkını nikâh akdi esnasında elde ederken şiddet gören kadınların da mahkemeler vasıtasıyla bu hakkı elde etmeleri söz konusu olmaktadır. Şöyle ki; eşinden şiddet gören kadın mahkemeye

müracaat eder, burada bir daha şiddete maruz kalması halinde boşanma hakkının kendisinde olacağına ilişkin eşlerinden söz alırlardı. Erkek sözünü tutmayarak kadına gösterdiği şiddeti devam ettirecek olursa bu durumda kadın mahkemeye müracaat ederek boşanmayı gerçekleştirebilirdi. Osmanlı hukuk sisteminde erkeğin boşaması olan “talak”, kadının isteği sonucu gerçekleşen boşanma olan “muhalaa” ve hâkimin çeşitli sebeplerle evlilik birliğini sonlandırması anlamına gelen “tefrük” olmak üzere başlıca üç çeşit boşanma görülmektedir. Erkeğin tek yetkili olduğu boşama sayısının erkek ve kadının ortak rızalarıyla gerçekleşen muhalaa'ya göre daha düşük olduğu görülmektedir (Kurt, 2012:400).

İslamiyet'in benimsenmesiyle Türk ailesi, İslamiyet'ten önceki aile yapısının durumunu daha da sağlamlaştırmıştır. Tıpkı evlenme gibi boşanma da hukuki bir kimliğe sahiptir. Şeriye sicilleri ve seyahatnameler boşanma hususunda kadının erkeğin karşısında korunmasız bırakılmadığını ortaya koymaktadır. Zira İslamiyet boşanmayı bir hak olarak tanımakla beraber İslam ahlakı son derece önemli sebepler olmaksızın kocayı bu hakkı kullanmaktan men etmiş ve hakkın istismarını yasaklamıştır. Peygamber Efendimiz “Karısını sırf şehvani arzularından dolayı boşayan kimseye Allah lanet etsin” buyurmuşlardır (Türkdoğan, 1992:48).

Tanzimat Dönemi'nde Fransız Medeni Kanunu'na yönelik fermanlar “başlık” gibi ağırlıkların kaldırılmasını önermişse de kültürel mirasın ve inanışların yanlış değerlendirilmesi nedeniyle radikal bir çözüme ulaşmak mümkün olmamıştır. “Kalın” veya “başlık” eski Türk yaşayışının mirası olup adeta aile müessesesinin sigortası vazifesini görmüştür. Bu kültür mirası İslamiyet'in kabulü ile pekişerek kadının evlilik kurumu içindeki yerini pekiştirmiş ve güvencelerini artırmıştır. Zira İslam Hukukunda nikâh sırasında koca tarafından hanıma verilmesi kabul edilen nikâh parası olan “mehir” iki türlüdür. Bunlardan ilki “mehr-i muaccel” yani peşin verilen ağırlık olup nikâhtan önce erkeğin kadına vermesi söz konusudur. Bir diğeri ise “mehr-i müeccel” ayrılma ve ölüm halinde verilmesi gereken parayı ifade eder. Bunlar kadına boşanma ve dul kalma durumlarında ekonomik olarak güvence veren unsurlardır. “Kalın” veya “başlık” geleneklere dayalı bir nitelik taşımakla birlikte “mehr-i muaccel” ve “mehr-i müeccel” dini kurallara dayanmaktadır. İslamiyet ayrıca boşanmanın (talak) gerçekleşmesi açısından “iddet müddeti” olarak ifade edilen üç aylık bir bekleme süresinin tamamlanmasını öngörmüştür. Bu durumun gündeme gelmesi halinde erkek kadına mihrin tamamını vermekle mükelleftir. Bu durumun söz konusu olmadığı hallerde ise kadına normal ve makul bir rızık veya para ödemek gerekmektedir. Erkeğin iktidarsızlığı, din değiştirmesi ve eşinden normalin dışında cinsel birliktelik talep etmesi de kadınların boşanma talep edebileceği durumlardır. Kadının kusuruna dayalı olmayan boşanmalarda çeyizi kendisine iade edilir (Türkdoğan, 1992:49).

Osmanlıda boşanma meselesiyle ilgili önemli bir yeniliğin de 1917 tedvin hareketiyle gerçekleştiği görülmektedir. Bahse konu “aile kararname” ile devlet evlenme sözleşmesine müdahalede bulunmuştur. Bundan böyle “reddetme” otoritesi yani “talak” modern anlamda “boşanma” eylemine dönüşmüştür. Kadına boşanma hakkı tanınırken evlenme töreni esnasında üzerine evlenmemek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci karısı boş olmak şartlarını koyabildiği bir düzenleme getirilmiştir (Türkdoğan, 1992:58).

İslam Hukuku açısından boşanma sonrasındaki duruma bakılırsa, kocası vefat eden veya boşanan kadın, gebelik durumu yoksa üç kere adet görmeden evlenmesi mümkün olamazdı. Kadının daha önceki eşinden hamile kalma ihtimaline binaen bu sürenin evlenmeksizin beklenmesi zorunluluğu getirilmiştir (Kurt, 2012:401)

Boşanmış ailedeki çocukların nafakalarının babaya ait olduğunu, ancak bakım ve gözetim yükümlülüğünün annede olduğu görülmektedir. Anne evlenir ya da annelik sıfatıyla bağdaşmayacak bir tutum içinde olursa çocuklar anneden alınarak onlarla ilgilenme imkânı bulunan birinci dereceden bir başka kadına verilmekteydi. Böylece çocuklar annelerinin evlenmesi nedeniyle yeni eşle aynı çatı altında yaşamak zorunda kalmıyordu (Kurt, 2012:401).

Osmanlı toplumsal yapısı içinde aile kurumunun korunduğu, yeni kurumsal düzenlemeler getirildiği, kadınlara da boşanma hakkının verildiği ve boşanmanın ancak belli şartlar altında olabileceği hükme bağlanmıştır. Osmanlı Devletinin dağılmasından sonra Osmanlı'nın kültürel mirasçısı olan Cumhuriyet döneminde aile kurumunda yeni yasal düzenlemeler kabul edilmiş, ailenin kurumsal olarak güçlenmesi bakımından ilave tedbirlerin alındığı görülmüştür.

4.2. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Türkiye'de Aile Yapısı ve Boşanma

Osmanlı dönemindeki ataerkil aile yapısı, Atatürk devrimlerinin değiştirmeyi hedeflediği hususlardan biri olmuştur. Aslında Atatürk'ün hedefi Türk kadınının özgürleşmesidir. Bu gayesini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürtüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur.”

Cumhuriyet Döneminde aile yapısında meydana gelen değişimler yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. Meclis 1926 yılında İsviçre Medeni Yasasını iktibas etmiştir. Böylece, aile mal varlığının yönetimi ve terekenin paylaşımında kadın ve erkek eşit hale getirilmiştir. Erkeklerle tanınan birden fazla kadınla evlenme yasaklanarak evlilik sözleşmesi yasal teminata kavuşmuştur. 1930 yılında kadınlara yerel seçimlerde oy kullanma hakkı tanınırken, 1934'te oy kullanma hakkı genel seçimleri de içine alacak şekilde genişletilmiştir. İşte tüm bu değişimlerle birlikte kadınlar eğitimde, ekonomide erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır. “Türkiye’de sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte bu yasal ve toplumsal ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireylerin durumlarını etkilemiştir” (Kongar, 2013:585).

Ailenin yapısı, işlevleri ve rollerindeki bu değişimler birtakım sosyal sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de boşanmadır. Dünya ülkelerinde ve Türkiye’de veriler her geçen gün artan boşanma oranlarıyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Türkiye’deki boşanma oranlarının son on yıllık süre zarfındaki seyrine bakıldığında sosyal bir problem olma düzeyinde olduğu görülmektedir (Ünal, 2013:592).

4.2.1. Medeni Kanun Işığında Boşanma

Boşanma, kanunlar çerçevesinde gerçekleştirilen evlilik aktininin yasal olarak nihayet bulması ile eşlerin birlikliliklerini sona erdirme hali olup, günümüzde aile yapısına ilişkin sorunların ilk sıralarında yer almaya başlamıştır (Kavaf vd, 2009:5).

Boşanma şüphesiz, evlilik birliğini saygı, sevgi, birlik, beraberlik ve dayanışma içinde sürdüren insanların değil bir arada yaşamayı beceremeyen, evlilik kurumundan beklenen yararı sağlayamayan kimselerin ihtiyacıdır (Yetik, 2005:3).

Ülkelerin boşanma nedenleri, toplumsal değer yargılarına ve aile yapılarına göre tespit edilerek kanunlaştırıldığından, boşanma sebeplerinin tarihsel seyrinde görülen farklılıkların da nedeni anlaşılacaktır. Zira toplumsal değerler ve aile yapılarında meydana gelen değişimlere paralel olarak boşanma nedenlerinde de farklılaşmalar görülmektedir (Doğan,2006:23).

22.11.2001 tarihinde kabul edilen ve halen yürürlükte olan 4721 sayılı Medeni kanun boşanmanın sebeplerini genel ve özel boşanma sebepleri olmak üzere temel olarak ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Buna göre;

- Zina
- Hayata kast ve pek kötü veya onur kırıcı davranış
- Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme
- Terk
- Akıl hastalığı

boşanmanın özel sebepleri olarak sayılırken, boşanmanın genel sebebi “evlilik birliğinin sarsılması” olarak ifade edilmiştir (Öztañ, 2004:434).

Görüldüğü üzere yasada yer alan boşanma sebepleri evlilik birliğinin sona ermesinin makul karşılanacağı hallerdir. Zira eşlerin birbirine karşı saygı, sevgi ve dayanışma içinde yaşamayı ve evlilik birliğinin kendilerine yüklediği sorumlulukları taşımaları esas olduğuna göre aksi durumların varlığı halinde tarafların evlilik aktini sonlandırmaları olağandır.

Yasa koyucu evlilik birliğini getirmiş olduğu pek çok hükümlerle koruma altına almıştır. Öncelikle hâkim davanın devamı süresince eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re’sen almakla yükümlüdür.

(Madde 169) Boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re’sen alır.

Ayrıca Yasa kusurlu olan tarafı tazminat ve nafaka müeyyidesiyle karşı karşıya bırakmıştır.(Madde 174) Mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddî tazminat isteyebilir.

Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.

Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz (Madde 175).

Tüm bunlar eşlere gerek yargılama devam ederken ve gerekse dava neticelendikten sonra kusurlu tarafın yasal

yükümlülüklerinin olduğunu hatırlatmaya yönelik düzenlemelerdir.

Bunların yanında yasa koyucu boşanma konusunda hâkime takdir hakkı vermiştir. Hâkim ilk kez görülen bir boşanma davasında tarafların boşanması için yeterli sebeplerin varlığına kanaat getirmese davayı reddedebilecektir.

(Madde 184). Boşanmada yargılama, aşağıdaki kurallar saklı kalmak üzere Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa tâbidir:

1. Hâkim, boşanma veya ayrılık davasının dayandığı olguların varlığına vicdanen kanaat getirmedikçe, bunları ispatlanmış sayamaz.
2. Hâkim, bu olgular hakkında gerek re’sen, gerek istem üzerine taraflara yemin öneremez.
3. Tarafların bu konudaki her türlü ikrarları hâkimi bağlamaz.
4. Hâkim, kanıtları serbestçe takdir eder.
5. Boşanma veya ayrılığın fer’î sonuçlarına ilişkin anlaşmalar, hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz.
6. Hâkim, taraflardan birinin istemi üzerine duruşmanın gizli yapılmasına karar verebilir.

Ayrıca açılan bir boşanma davasında hâkim eşlerin ortak hayatı yeniden kurma ihtimali olduğuna kanaat ederse bir yıldan üç yıla kadar bir süre için ayrılığa da hükmedebilir. (Madde 170) Boşanma sebebi ispatlanmış olursa, hâkim boşanmaya veya ayrılığa karar verir.

Dava yalnız ayrılığa ilişkinse, boşanmaya karar verilemez.

Dava boşanmaya ilişkinse, ancak ortak hayatın yeniden kurulması olasılığı bulunduğu takdirde ayrılığa karar verilebilir.

(Madde 171) Ayrılığa bir yıldan üç yıla kadar bir süre için karar verilebilir. Bu süre ayrılık kararının kesinleşmesiyle işlemeye başlar.)

Görüldüğü üzere yasa koyucu getirmiş olduğu düzenlemelerle boşanmayı keyfî olmaktan uzaklaştırmayı amaçlamıştır.

Peki, evliliğin kaçınılmaz bir sona sürüklenmesine neden olan unsurlar nelerdir? Bu sorunun cevabını Ünal şu sözlerle ifade ediyor:

“Evliliğin kuruluş aşamasında etkili olan; evlenecek kişilerin ailelerinin evliliği onaylamamaları, bireylerin ailelerinde boşanma olaylarının yaşanmış olması, evlenen çiftlerin ailelerinin birbiriyle uyumlu ilişkiler kuramaması. Ayrıca evlilik öncesi eşte fark edilen olumsuz özelliklerin değişeceğine ilişkin beklentiye girilmesi ve evlilik ilişkilerinde çiftlerin baskıya varan müdahaleleri olduğu tespit edilmiştir” (Ünal, 2013:594).

Günümüzde gelir artışıyla birlikte yaşanan tüketimdeki artış toplumlara daha çok tüketmek ve daha lüks bir yaşantı sürmek konusunda bir yarış içine sokmuştur. Bireylere kitle iletişim araçları vasıtasıyla yüklenen tükettikçe mutlu olunacağı yönündeki fikir insanları üretmekten uzaklaştırırken toplumu kanaatkâr ve paylaşımcı olmaktadır hızla uzaklaştırmıştır. İnsanlar mutluluğu tüketim odaklı

dünyalarında arama yoluna girmişlerdir. Tüketmekle aranan mutluluk bulunamadığı gibi aile içi anlaşmazlıklar ve dağılmalar baş göstermiştir. Türk toplum yapısıyla hiçbir şekilde örtüşmeyen nikâhsız yaşam, zina ve aldatma da toplumun adeta kanıksamasına neden olacak bir yoğunlukta televizyonlarda yer almaktadır. Bu durum Türk aile yapısını, manevi değerleri derinden etkilemektedir. Tüm bunlarla birlikte kadının iş hayatında yer almak suretiyle artan iş yükü karşısında aile yaşantısında destek göremediği gibi kendisinden geleneksel rolünü devam ettirmesi yönündeki beklentinin devam etmesi de kadınların boşanma fikrine sıcak bakmasına sebep olmuştur. Boşanmayı kolaylaştıran hukuki düzenlemeler, toplumun dini ve ahlaki algılarında meydana gelen değişimler de boşanmayı artıran nedenler arasında sıralanabilir. Ayrıca evlilik içinde yaşanan problemleri daha fazla büyümeden çözebilecek bir aile büyüğünün günümüz modern aile yapısında bulunmayışı da boşanmaların artışında önemli bir pay sahibidir (Ünal, 2013:595).

Pek çok kimse için evlilik hayatının mahremiyetini adliye salonlarına dökmek oldukça büyük bir sıkıntıdır. Bu nedenle çoğunlukla insanlar birtakım göstermelik bahaneler ardına sığınarak boşanma davalarını açmaktadırlar.

Boşanan çiftler, resmi merciler önünde açıklayamadıkları boşanma nedenlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

Gerçek sebep	Frekans	Yüzde
Uyumsuzluk	129	17,9
Otorite tartışması	24	3,3
Yanlış davranış	199	27,6
Eşe yanlış davranış	199	27,6
Ahlaksız davranış	76	10,5
Kusursuz haller	95	13,2
Toplam	722	100

(Ünal, 2013:596).

Yukarıda yer verilen tablodan da açıkça anlaşılacağı üzere “yanlış davranış” ya da “eşe yanlış davranış” boşanmaya sebep olan eylemlerin yarısından fazlasını teşkil etmektedir. Yanlış davranış şekilleri ise genel olarak eşlerin sorumluluklarını yerine getirmeyişi, yuvayı terk etmek, aile içinde kalması gereken sırları başkalarıyla paylaşmak, mahremiyeti korumamak ve aile içinde akrabaların müdahil olmasına sebebiyet vermek olarak sayılabilir (Ünal, 2013:596).

Konu ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu'nun verileri boşanma hızında artış olduğunu göstermektedir. Son üç yılın verilerine bakılırsa;

- 2011 yılında boşanan çiftlerin sayısı 2010 yılına göre % 1,3 artarak 120.117'ye
- 2012 yılında boşanan çiftlerin sayısı 2011 yılına göre % 2,7 artarak 123.325'e
- 2013 yılında boşanan çiftlerin sayısı 2012 yılına göre % 1,6 artarak 125.305'e yükselmiştir (TÜİK,2015)

4.2.2. Boşanmayı Engelleyici Faktörler

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen “Boşanma Nedenleri Araştırması” isimli çalışmada araştırmaya katılanlara boşanmayı istemelerine karşın kendilerini engelleyen faktörlerin olup olmadığı sorulmuştur. Bu sorunun cevabında oluşan tabloya aşağıda yer verilmiştir.

Engelleyici Faktörler Varmı	Sayı	Yüzde
Evet engelleyici faktör var	850	70,8
Hayır engelleyici faktör yok	350	29,2
Toplam	1200	100,0

(Kavaf vd, 2009:124-125).

Bu tablo boşanmanın zor ve karmaşık bir süreç olduğunu göstermektedir. Araştırmalar boşanma kararının fevri değil, belli bir sürecin tıkanma noktası olduğunu göstermektedir. Araştırma, kişilerin boşanmayı arzu etmelerine rağmen ertelemelerindeki en büyük faktörün çocukları olduğunu ortaya koymuştur. Anne-babaların ve akrabaların geçimsiz eşlerin arasının düzelmesi için araya girmeleri de boşanmayı geciktiren bir başka etken olarak görülmektedir. Ayrıca toplumsal baskı ve dul yaşama korkusu boşanmayı hem erkek hem de kadın açısından geciktiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Kavaf vd, 2009:124-125).

Boşanma olgusu, tek bir sebebe dayandırılmayacak kadar karmaşık bir yapı olup gerçekleşmesi pek çok sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik faktöre bağlıdır. Araştırmalar temel sorunların ailelerin gerçekleşen evliliğe rıza göstermemeleri, eşlerin kendi ailelerinde boşanmaların yaşanmış olması, çiftlerin aileleri arasındaki geçimsizlik, evlenmeden önce olumsuz olarak değerlendirilen tutumların evlendikten sonra değişeceğine olan inanış ve ailelerin çiftlerin yaşantılarına müdahalesi olduğunu göstermektedir. Bu sorunlarla başlayan evlilikler genellikle başka sorunları da beraberinde getirerek boşanma ile neticelenmektedir. Sorunların çözüme kavuşturulması açısından eşlerin karşılıklı olarak sabırlı, saygılı ve anlayışlı olmaları beklenebilir. Kuruluş aşamasında sorunları olmayan çiftleri boşanmaya sürükleyen nedenler ise daha çok çiftlerin iletişim sorunları, ekonomik veya karakter çatışmasından kaynaklanan sorunlardır. Çalışan kadının artan sorumluluğuna rağmen erkeğin ev düzeniyle ilgili beklentisinin yüksek olması, kadın ve çocuklara yönelen şiddet, erkeğin çocukla yeterince ilgilenmeyip sorumluluğu paylaşmaması, kadına baskı uygulanması neticesinde yaşanan ev içi gerginlikler yuvanın huzurunu kaçırmaktadır (Kavaf vd, 2009:138-139).

4.2.3. Boşanmada Önleyici Tedbirler

Evlilik birliğini devam ettirmek için gösterilen gayrete rağmen istenen netice alınmadığı hallerde boşanmaya başvurulması tavsiye edilebilir. Zira boşanmanın beraberinde getirdiği sorunlar ve toplumsal yapıdaki olumsuz etkileri düşüldüğünde evlilik kurumunun devamı için yapılan yatırımların sağlıklı bir toplum için gerekliliği ortadadır. Evlilik kurumunun sağlam temeller üzerine inşa edilmesi, evlenmeden önce çiftlerin birbirini tanınması, ailelerin tecrübesiz olan gençlerin evlilik yaşantılarında yapıcı

olmaları, eşlerin birbirine saygı duyması ve baskı uygulamaması, ilk beş yılın evlilik birliği için kritik bir zaman dilimi olması göz önünde bulundurularak bu süreçte sorunların çözümünde azami gayreti ve sabrı göstermeleri gerekmektedir. Ayrıca eşler boşanma sonrasında yaşayacakları muhtemel sorunları da göz ardı etmemeli ve boşanma kararını öfkeyle vermemelidir. Bu kapsamda öneriler şu şekilde sıralanabilir (Kavaf vd, 2009:139).

1. Kadın ve erkek evlilik ve eş seçiminde nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda bilinçlendirilmelidir.
2. Ailelerin, yeni evli çocuklarına yapıcı müdahalelerde bulunabilmek için nasıl bir yol izlemeleri gerektiği hakkında bilinçlendirilmelidir.
3. Aile danışma merkezlerinin fonksiyonları genişletilerek yerel uygulamalarda artış sağlanmalıdır.
4. Aile eğitimlerine ilişkin çalışmalar artırılmalıdır. Zor bir süreç olan boşanma sonrası dönemde ayrılan kimselere yaralarını onarmaları için destek verilmeli buna yönelik uygulamalar artırılmalıdır.
5. Ailelere destek hizmeti verecek merkezlerde uzman kişilerin boşanma aşamasındaki ailelere ulaşması ve aile içi sorunları çözme konusunda çiftlere destek olunması gerekmektedir.

Evliliğin devamı için son derece mühim olan bu önerilerin dikkate alınması ve uygulamaya konulması son derece önemli görülebilir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Toplumun temel kurumlarından birisi olan aile konusunda tek bir değil birden çok tanımlar yapılmıştır. Bu sonuçta normaldir. Yapısı, çeşitliği açısından farklılık gösteren aile tipleri mevcuttur. Aile kurumu insanoğlunun varlığından beri çeşitli yapılarda hep var olmuştur. Toplumsal ve kültürel değişikliklere sebebiyet veren saikler aile kurumunun da zaman içinde değişimini beraberinde getirmiştir.

Türk toplumunda zamanla aile kurumunun fonksiyonlarında ve yapısında değişiklikler yaşanmıştır. Zamana ve değişikliklere rağmen aile kurumu toplumun temelini oluşturması açısından hale önemli görülmektedir. Eski Türklerde “kalın” , “başlık” gibi uygulamalar aile birliğinin kolay kolay çözülmemesi için bir yaptırım görevi görmüştür.

İslamiyet’in kabulü ile İslamiyet öncesi Türklerin aileye verdikleri değer birbiriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda bir çatışma yaşandığı söylenemez. Osmanlıya gelindiğinde hem eski değerler hem dini değerler aile kurumunun devamını sağlamaya yönelik olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Günümüzde bile “kalın” , “başlık” gibi eski Türklerin uygulamaları gelenekten alınırken, İslamiyet’in kabulü sonrası ve Osmanlıda da mihir bu uygulamalara dahil edilmiştir. Osmanlı aile yapısı bütün çeşitliliğine rağmen çekirdek aile yapısı görünümünde olup çok çocuklu değildir. Osmanlıda dini unsurların yanı sıra diğer uygulamalarla boşanma hakkı sultan kızlarına ve şiddet gören kadınlara tanınmıştır.

Cumhuriyetle birlikte tek eşlilik esas alınmış ve çok eşlilik yasaklanmıştır. Terekeden de eşlerin eşit şekilde yararlanmaları ilkesi benimsenmiştir. Cumhuriyetle birlikte kadınlar eğitim, ekonomi, siyasette ve boşanma konusunda erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır.

Modern toplumların düşünsel temelinde, batı toplumlarında düşünce tarihinde kopma olarak kabul edilen dönem aydınlanma dönemidir. Bu dönem batının geleneğini geri plana iterek akıllı temel kılavuz ve rehber olarak tercih etmesi ile başlar. Akıl her şeyin ölçüsü olması ile doğrunun da gerçekliğinde ölçüsü akıl olmuştur. Bu şekilde insanoğlunun eşya ile ilişkisini akılla kurması ile modern tabir edilen dönem başlamıştır. Bu dönemin temel önermelerinden en önemlisi, insanın akıl rehberliğinde yaşaması onu daha özgür ve daha mutlu edeceği düşüncesidir. Son iki yüzyılın tecrübesi göstermiştir ki, aydınlanmanın önermelerinin uygulanması insanlığı daha mutlu ve özgür kılamamıştır. Özellikle modern bilimin sonucu sanayileşme kentleşme süreci insanları toplu halde yok olma tehlikesi (bir nükleer savaş sonucu) ile karşı karşıya getirirken aynı zamanda da insanı yalnızlaştıran ve yabancılaştıran bir süreç olarak işlemiştir.

Aile kurumu temelini aydınlanma felsefesinden alan modern çağın dinamiklerinden etkilenmiştir. Daha önceleri çok güçlü kurum olan aile fonksiyonlarını diğer kurumlara bırakarak daha güçsüz ve daha kırılabilir bir kurum haline dönüşmüştür. Aile kurumu modern toplumlarda kolay vazgeçilebilecek kurum haline gelince bunun doğal sonucu olarak boşanmalarda artmıştır. Günümüz Türk toplumunda boşanma oranlarının devamlı artış gösterdiği mevcut istatistiklerden anlaşılmaktadır.

Toplumların temel değerlerinin rafine edildiği ve genç kuşaklara aktarıldığı kurum ailedir. Toplumların gelecekte var olabilmeleri ve yönetimde meşruiyet problemleri yaşamamaları için bireylerinin ortaklaşa paylaştıkları değerlere sahip olmaları bir gerekliliktir. İnsanoğlunun zaman içinde yaptığı yolculuk devam ettikçe değişim kaçınılmazdır. Yaşanan değişimlerin sadece iyi ve güzel olana doğru olması mümkün olabilseydi; lakin değişim içinde aydınlık ve karanlık bir arada barındırır. Bugün “bizim zamanımızda bu imkânlara erişmek mümkün değildi” diye serzenişte bulunan büyüklerimizin dudaklarından özlemle dökülen “nerde o eski günler!” sözcüklerini de sıklıkla işitilmektedir. Kültür, ecdadın genç nesillere bıraktığı mirastır. Zira gelişmiş ve refah içinde bir toplum ancak ve ancak güçlü aileler ile mümkündür. Evlilik müessesesi Türklerin sosyal tarihinde kutsal olarak görülmüştür. Tüm çocukların en büyük hakkı şüphesiz mutlu bir ailede sevgiyle yetişmektir. Mutlu ailelerin varlığı şüphesiz ki dünyayı daha güzel bir yer haline getirecektir.

Modern toplumlarda ortak akılla ve toplumsal odaklanmalarla toplumlar kendi gelecekleri için katkı sağlayabilecek toplumsallık biçimlerini ve toplumsal şartları belli düzeylerde de olsa gerçekleştirebilirler. Sonuçta insan tarihin öznesidir. Bütün olumsuzlukları modern çağa modernliğe yüklemek aslında birazda sorumluluklardan kaçma anlamına gelir.

İmar ve inşaa dünyanın terk ettiği yukarı doğru yüksek katlı evlerin yerine gerçekten insanların sosyal, kültürel, ekonomik durumlarını göz önünde bulduran şehirler inşa etmek insani ilişkilerin de temelini oluşturmaktadır. Mekânın bir dilinin olduğu, bir kimliğinin olduğu artık inkar edilemez. Aile kurumunu güçlendirebilmek için sosyal, ekonomik, kültürel vb. ilişkilerin sürdürebileceği mahalleler, şehirler kurulabilirse bunun ailenin ve aile değerinin sürdürülebilmesinde önemli bir vasatı oluşturacağı düşünülebilir.

Bir başka öneri olarak; orta öğretimi sadece modern kavramların, soyut kuralların öğrenildiği bir yer olmaktan çıkararak toplumun kültürünü genç kuşaklara aktaran ve gençleri hayata hazırlayan bir süreç haline getirebilmek önerilebilir. Bireylerin toplum değerlerini kazanacağı kurumlar aile başta olmak üzere eğitimidir. Eğitim kurumlarını; gençlere toplumun tarihi geçmişinden gelen değerleri günümüz gerçekleriyle bütünleştirerek aktara bilecek duruma getirebilmek, gençlerin aile içinde ki sorunlarını daha kolay çözebilmelerine ve aile yaşantısının çatışmalı durumlardan nispeten arınmasına hizmet edecektir. Eğitim kurumunda toplumun üyelerine kazandırabileceği ortak değerlerle ailenin desteklenmesi toplum hayatı açısından fonksiyonel olacağı düşünülebilir.

Kaynaklar

Aile Araştırma Kurumu (1991), Türk Aile Ansiklopedisi, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara
<http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/>

Ali Efendi, K., (2010), Devlet ve Aile Ahlakı. İlgili Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Canatan, K. (2011), "Aile Kavramının Tanımı", Canatan, K. ve Yıldırım, E. (ed.) Aile Sosyolojisi içinde, Genişletilmiş 2. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 53- 64.

Canatan, K. (2011), "Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi", Canatan, K. ve Yıldırım, E. (ed.) Aile Sosyolojisi içinde, Genişletilmiş 2. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, ss. 97-119.

Doğan, İ., (2006), Uygulamalı Aile Hukuku Sertifika Programı. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Doğan, İ. (2009), Düünden Bugüne Türk Ailesi, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Demirel, Ö. ve diğerleri (1992), "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara
http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutup_hane_11_sosyokulturel_degisme_surecinde_turk_ailesi__i.pdf
(Erişim tarihi: 30.03.2015), ss. 89-153.

Giddens, A. (2008), Sosyoloji, Cemal Güzel (haz.), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Güler, A., (1992), "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile Ve Unsurları", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Proje Yürütücüsü, Prof. Dr. Haluk Dursun Yıldız, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., Ankara.

Kandiyoti, D. (1984), "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", Türkiye' de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler, Türköz, E. (der.), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay. ss. 15- 33.

Kavaf, A., Yurtkuran Demirkıran, S., Günindi Ersöz, A., Beder Şen, R., Ertekin, E., Sezgin, Ö., Meryem Turgut, A., ve Şehitoğlu, N., (2009), Boşanma Nedenleri Araştırması. Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kongar, E., (2013), 21. Yüzyılda Türkiye- 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kurt, A., (2012), Düünden Bugüne Türk Ailesi. Editör Mehmet Zincirkıran. (Türkiye'nin Toplumsal Yapısı) 335-364.

Muhammed, S., ve Erol, S., (2007) Aile Saadeti. Semerkand Yayınları, İstanbul.

Mandaloğlu, M., (2013), "İslamiyet'ten Önce Türklerde Aile Hukuku," Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 33, 133-159.

Ortaylı, İ. (2006), Osmanlı Toplumunda Aile, 6. Baskı, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Öztaş, B., (2004), Medeni Hukukun Temel Kavramları. Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Ünal, V., (2013), "Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(26), 588-601.

Tabakoğlu, A. (1992), "Osmanlı Toplumunda Aile", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara
http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutup_hane_11_sosyokulturel_degisme_surecinde_turk_ailesi__i.pdf
(Erişim tarihi: 30.03.2015), ss. 84-88.

Türkdoğan, O., (1992) "Türk Ailesinin Genel Yapısı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Proje Yürütücüsü, Prof. Dr. Haluk Dursun Yıldız, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., Ankara.

Yetik, N., (2005), Boşanma, Anlaşmalı Boşanma ve Mal Rejimleri. Bilge Yayınevi, Ankara.

TÜİK 2015, www.tuik.gov.tr